

A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA SZEREPE A KATONAI MŰVELETEKBEN

THE ROLE OF THE CULTURAL ANTHROPOLOGY IN THE MILITARY OPERATIONS

A kulturális antropológia a társadalomtudományok azon ága, amely az elméleti módszereket és ismereteket a gyakorlatban felmerülő társadalmi problémák megoldásában alkalmazza és ezért alkalmas a missziós területeken végzett speciális kutatásokra. Alkalmazását módszertana és szemléletmódja teszi nélkülözhetetlenné missziós területeken, mert olyan információkhoz tud hozzáférni, melyekhez egy katona nem. A kulturális antropológia erőssége a terepen végzett kutatómunka és a naprakész ismeretanyag, melyet az Egyesült Államok hadserege már több évtizede sikeresen alkalmaz.

Cultural anthropology is a branch of social science utilizing methods of theory and knowledge to solve practical social problems; therefore, it is suitable for special research in mission areas. Furthermore, the methods and concept of cultural anthropology makes its use indispensable in mission area, since it can provide access to such information that a soldier is not able to do due to his vocational background. The strength of cultural anthropology roots in field research and an up-to-date database that have been used successfully by the U.S. Army for decades.

A kutatások nélkülözhetetlenek világunk fejlődéséhez. Az áttörési pontok megtalálásához nélkülözhetetlen az új befogadásának képessége. A gondolkodás nyitottsága az intelligencia esszenciája. Az új alkalmazások egységes rendszerbe történő integrálását sosem volt könnyű, elfogadni, de ez a fejlődés nélkülözhetetlen velejárója.

Montgomery McFate, Carleton Coon, Gerald C. Hickey, Charles Bohannon, Borislav Malinowski és Ruth Benedict mind olyan antropológusok, akik megjárták Vietnámot, Burmát, Koreát, Irakot és Afganisztánt, hogy segítsék nemzetük hadseregét abban, hogy a háborúban minél kisebb katonai-civil veszteséggel, a civil lakosság megnyerésével és támogatásával minél hamarabb befejeződjön a háború. Kémkedtek, katonákat képeztek ki, fegyvereket csempészték, életüket kockáztatva hatoltak be a dzsungelbe és mentették meg az ellenség elől menekülő társaikat, vagy közel két évtizeden keresztül kutattak a vietnami hegyekben.

A következőkben megismerhetjük azok munkásságát, akik elkötelezett hívei az antropológia és a hadsereg együttműködésének, annak a kapcsolatnak, amivel mi még csak most ismerkedünk. Az antropológia és a hadtudomány kapcsolata az Egyesült Államok hadseregében jelentős támogatást élvez. A modern hadviselésbe való integrálása megállíthatatlan. Joggal merül fel a kérdés: vajon mi garantálja, hogy egy másik országban működő struktúra sikeresen integrálható a Magyar Honvédség rendszerébe?

Működőképessé kell tennünk az antropológia és a hadsereg együttműködését, ezt a kiváló kapcsolatot, mert hasznos és nélkülözhetetlen. A 21. században a magyar vonatkozású béketámogató műveletekben is kiválóan alkalmazható az antropológusok tudása: kulturális tanácsadóként, a katonai felderítésben, információszerezésre, a missziós képzésekben, a katonai felsőoktatásban, műveleti feladatoknál és a műveleti tervezésben egyaránt. A kulturális antropológia módszertanát tanulmányozva képet kapunk szemléletmódjáról, és meggyőződhetünk arról, hogy a kultúraismeret és az abból adódó speciális és komplex tudás (kulturális, vallási, néprajzi, történelmi, társadalomismereti, etikai) milyen hatékonyan segítheti a Magyar Honvédség mindennapi munkáját.

KULTURANTROPOLÓGUSOK A 20. SZÁZAD KATONAI MŰVELETEIBEN¹

Történelmi események bizonyítják a kulturális antropológia és a hadsereg kapcsolatának hasznosságát. A következőkben néhány példán keresztül mutatom be, miként töltöttek be nélkülözhetetlen szerepet a kulturantropológusok a 20. század katonai konfliktusaiban.

A GYARMATI IDŐSZAK

Nagy-Britanniában a gyarmati időszak során került közvetlen kapcsolatba tanult és képzett társadalomtudósokkal a hadsereg. A hirtelen fejlődés következtében az antropológia mélyen kapcsolódott a gyarmati politikához. Már 1908-ban antropológiai képzések indultak meg a Szudáni Polgári Szolgálat emberei körében. Ez a kapcsolat hamar intézményesült, hiszen 1921-ben az idegen kultúrák és nyelvek jobb megismerése érdekében létrehozták a Nemzetközi Afrika Intézetet, melynek Nigéria egykori kormányzója volt a vezetője. A szervezetnek BRONISLAW MALINOWSKI, egykori kiváló antropológus „Gyakorlati Antropológia” címmel megjelent könyve volt az ötletadója, mely azzal érvel, hogy „*az antropológiai tudás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyarmati tisztviselők meg tudják oldani napi problémáikat, beleértve az idegen szokások megértését, az eltérő társadalmi intézményeket, a gazdaságot és nem mellékesen a „vad” jogot. Az antropológia hasznos tudomány, különösen hogy megértsék a hatalom dinamikáját az eltérő társadalmakban*”². 1937-ben az Angol Királyi Antropológiai Intézet létrehozásával kívánták oktatni azokat a személyeket, akik fontos pozíciókat töltöttek be a gyarmati területeken.

AZ I. VILÁGHÁBORÚ

Számos antropológus dolgozott kémként az első világháborúban, mégis ki kell emelni az egyik leghíresebb harvardi régészt, MORLEY-t, aki felfedezte a guatemalai Naachtun ősi városát. 1916-ban, amikor a német ügynökök megpróbálták létrehozni egy közép-amerikai tengeralattjáró- bázist, az amerikai ügynökségek nem tudtak információkat beszerezni a német ügynökök tevékenységéről és a helyszínről. MORLEY egy 10 000 oldalas anyagot állított össze a hírszerzésnek, miután „kutatást” végzett az adott területen, és jelentette a hajózható útvonalakat, a partvonal jellemzőit, a megközelítési útvonalakat, amit aztán az amerikai kormány fel is használt.

A II. VILÁGHÁBORÚ

A II. világháborúban az antropológusok szerepe lényegesen kibővült. Sok antropológus szolgált az OFFICE OF STRATEGY SERVICES-nél (OSS). Az intézmény a CIA és a különleges erők elődje volt, amelyben a társadalomtudósok munkája teljes támogatást élvezett.

CARLETON COON, a Harvard Egyetem antropológus professzora marokkói ellenálló csoportokat képezett ki szabotázsakciókra, kihasználva az ellenfél gyengéit. Harcolt az Észak-afrikai Kasserine Pass csatában és Marokkó német megszállásakor fegyvereket csempészett a francia ellenállásnak. Az OSS-nél dolgozó talán leghíresebb antropológus GREGORY BATESON volt. Bateson brit állampolgár volt, és hosszú éveket töltött néprajzi kutatásokkal Új-Guineában. A II. világháború elején nem találta helyét a British War Office-nál, ezért az Egyesült Államokba utazott és az OSS-nél állt munkába. Az Arakan hegységben, Burmában dolgozott mint az ott állomásozó hírszerző egység civil tagja. Bateson tervezte és gyártotta a „fekete propaganda” rádióadásait, hogy aláássa a japán erők eltökéltségét. 1945-ben önként, mélyen behatolt az ellenség területére, hogy a japánok által foglyul ejtett, majd szökésben lévő OSS tagokat kimentse. Ezért a tettért magas katonai kitüntetést kapott. Bateson volt az az antropológus, aki az „Új hadviselés technikájának” műveleti al-

¹ Montgomery McFate, J.D., Ph.D.: Anthropology and Counterinsurgency: The Strange Story of their Curious Relationship =Kitekintő, 2009. 05. 12. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mcfate.pdf>.

² Malinowski: Gyakorlati antropológia

SZTANKAI Krisztián

kalmazását előre látta, és egyik jelentésében megírta, hogy az Egyesült Államok többé nem támaszkodhat csak a hagyományos védelmi erőkre, hanem egy új hivatal létrejöttével kell az új hadviselési technikákat (pszichológiai, néprajzi, elemzői stb.) beépíteni a kormányzati, katonai műveletekbe, megteremtve ezzel a jövő hadviselését. Ez a szervezet lett a CIA.

RUTH BENEDICT³ kijelentette, hogy a „*politikai vezetőknek figyelembe kell venniük a különböző szokásokat a világ másik végén is*”. Benedictet kérte fel a Washingtoni Háborús Információs Iroda, hogy készítse el a japánok nemzeti karakter tanulmányát a II. világháborúban. Ez az elemzés később önálló könyvként is megjelent Krizantém és kard címmel 1946-ban. „*Benedict kulturális relativizmusa a másokénál mélyebb éleslátáson alapszik, és már csak ezért is magában foglalja a lehetőséget, hogy nagyban hozzájáruljon a béke megteremtéséhez a világon*”⁴ - MORI SZADAHIKO⁵ japán kultúrakutató.

A VIETNAMEI HÁBORÚ

1961 januárjában JOHN F. KENNEDY találkozott nemzetbiztonsági tanácsadójával WALT WHITEMAN ROSTOW-al, hogy megvitassák az Amerikát érintő biztonsági fenyegetéseket. Kennedy és Rostow megbeszélését egy olyan jelentés ösztönözte, melyet EDWARD G. LANSDALE dandártábornok írt a vietnami helyzetről. Kennedy elmondta, hogy „*ez az egyik legrosszabb dolog, amit Eisenhower korábbi elnök örökölt hagyott számomra. Eisenhower sosem említette Vietnamban nekem. Beszél a Laoszról, de Vietnamból soha*”. Lansdale szinte egyedül megakadályozta a Fülöp-szigetek kommunista átvételét és segítette Ngo Diem elnökké választását, az amerikai kormány által támogatott Dél-Vietnamban, majd egy Fidel Castro politikai megdöntésére irányuló kísérletben is részt vett. Lansdale katona volt, de a Fülöp-szigeteki műveletek során alkalmazott antropológiai eszközöket, ismereteket is. Például a Huk lázadók elleni harcban a Fülöp-szigeteken, több kutatást végzett a helyi babonákról és alkalmazta a „psywar”-t, azaz a lélektani hadműveletet, ezzel valószínűleg meg a történelem egyik első, ilyen jellegű hadviselését. Ez a fajta lélektani művelet azt a hiedelmet célozta meg, hogy a helyi lakosság hisz az „asuang” – európai megfelelője Drakula – létezésében, vagyis a vámpírokban. Egy Huk járőrösvényen elrejtőzött katonák várták az arra járó lázadókat, és elkapták az utolsó embert, amit a többiek nem vettek észre. Mikor feltűnt nekik társuk hiánya, kutatni kezdték, és rátaláltak az ösvényre addig már visszahelyezett holttestre. A halott nyakán két lyuk tátongott és a vér is eltűnt a holttestből, ezért úgy gondolták, hogy az „asuang” tette. Ezt a hiedelmet felhasználva kényszerítették a Huk lázadókat a terület elhagyására. A Huk lázadás és a gerilla hadviselés igazi szakértője CHARLES BOHANNAN százados (és társadalomtudós) társszerzője volt annak a jelentésnek, amely a gerillák elleni harcokat vizsgálta és javaslatokat tett a háború ütemezésére. Harcolt a japánok ellen Új-Guineában és a Fülöp-szigeteken a II. világháború idején is. Bohannan is hangsúlyozta a helyi kultúrák ismeretének fontosságát és azt, hogy a katonai képzések során ezt a tudást át kell adni a katonáknak is.

A vietnami háború szörnyű hasonlóságot mutat a mai iraki és afganisztáni helyzettel. Vietnamban az amerikaiak elkövették azt a hibát, hogy túlságosan bíztak haditechnikai fölényükben és nem törődtek a civil lakosság megnyerésével. GERALD C. HICKEY, a Chichagoi Egyetem PhD hallgatójaként 1956-tól antropológusként dolgozott tizennyolc évig Vietnamban a háború befejezéséig. Megállapította, hogy a katonai vezetők gyakran figyelmen kívül hagyták a vietnami társadalom kultúráját, és egyre inkább belevetették magukat a „hagyományos háborúba”. Hickey túlélte egy rettenetes Vietcong éjszakai támadást a Nam Dong völgyi Special Forces táborban, 1964 júliusában. Hickey a hegyvidéki népek kultúráját tanulmányozta és közvetítő szerepet játszott az amerikai hadsereg, a saigoni kormány és a vietnami hegylakó

³ Ruth Benedict a XX. század egyik legkiemelkedőbb antropológusa volt. A történelmi partikularizmus képviselője, aki maradandó téziseket fektetett le az antropológia történetében. Forrás: Hunfalvi Mária Kulturális antropológia című gyakorlati munkájából.

⁴ Ruth Benedict. 2006. A japán kultúra Krizantém és kard újrafelfedezése / Mori Szadahiko. - Egys. cím: The chrysanthemum and the sword. Budapest, Nyitott könyv, p. 7.

⁵ 1932-ben született Kóbéban és az Ószakai Egyetemen szerzett PhD-t összehasonlító kultúrakutatásból

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 4. szám

SZTANKAI Krisztián

népek között. A hegylakók kultúrájának megértése segítette megoldani a konfliktust Saigonban 1965-ben, és biztosította a szövetséget az amerikai erők oldalán a háború végéig. Hickey egy új és egyedi nézőpontot teremtett a harcászati kultúrában. Ő volt az, aki Bateson után kiemelte a kulturális ismeretek fontosságát a háborúk során, valamint rámutatott azokra a hibákra, melyeket a katonai vezetés követett el a vietnami háborúban, bízva a technikai fölényben. Több alkalommal írt jelentést az egyes területeken élő civil lakosok motivációjáról, érdeklődéséről, mentalitásáról, hitéről és értékeiről, de jelentéseit figyelmen kívül hagyták.⁶

Vietnam – Irakhoz és Afganisztánhoz hasonlóan – teljesen más hadműveleti tervezést igényelt a korábbi háborúhoz, vagy a világháborúhoz képest. A civil lakosság támogatása nélkül nem lehetett megvívni a harcokat. Ma már az amerikai hadsereg vezetése felismerte ezt a hiányosságát, és tanult is a múltban elkövetett hibáiból.

AZ ETNOCENTRIZMUS VESZÉLYE A HARCTÉREN

1962-ben ROBERTA WOHLSTETTER⁷ bizonyította, hogy noha az amerikai kormány észlelte a japán flottát a Csendes-óceánon és rögzítette a beszélgetéseiket, mégis elképzelhetetlennek tartotta azt az „irracionális” támadást, amit a Pearl Harbor-i flotta ellen hajtottak végre.⁸

Ez a példa is jól mutatja, hogy egy másik kultúra nem ismerése és az ebből fakadó hírszerzői hiányosságok hozzájárulhatnak olyan katasztrófához is, mint ami Pearl Harbor-ban történt. A jelenséget „*etnocentrizmusnak*” nevezik, amikor is az egyén vagy csoport képtelen félretenni saját kultúrájának viselkedésmintáit és elképzelni a világot egy másik csoport szemszögéből. Ez különösen veszélyes lehet egy katonai vezetőnél, mert torzíthatja stratégiai gondolkodását és olyan feltételezéseket, következtetéseket vonhat le az ellenség viselkedéséről, melyek nem valóságok, és így katonai életét teheti kockára.

Az amerikai kormány 2004-ben felismerte ezt, és együttműködésre kérte a társadalomtudományok képviselőit. Az együttműködés eredménye a *Human Terrain System* lett (HTS).⁹

„*Nem az a megoldás, hogy nagyobb csapatokat küldünk a dzsungelbe, hanem a szív és az elme megnyerése... az ember*”.¹⁰ - Field Marshall GERALD TEMPLAR¹¹ (1953)

Gerald Templar szavai arra utalnak, hogy a helyi kultúra megismerésével nyerhető meg igazán a helyi lakosság támogatása.

CIVILEK ÉS KATONÁK

Az adott műveleti területen a legfontosabb cél a helyi lakosság megfelelő megközelítése kell, hogy legyen. A kapcsolatfelvételt követően a katonai jelenlét elfogadtatása nagy jelentőséggel bír.

Az amerikai kormány is felismerte, hogy a háború kulcsa a lakosság megnyerése és nem a haditechnikai fölény. Mit sem ér a legkeményebb páncél, a milliőkat érő felszerelés és a jól kiképzett katona, ha a lakosság támogatását nem élvezzi a hadsereg. Felelőtlenség lenne azt gondolnunk, hogy erővel és technikai fölényrel bármit meg lehet oldani ma Afganisztánban. Egy olyan háborús környezetben, ahol mindennapos a terrortámadás, nélkülözhetetlen az információ megszer-

⁶ Gerald C. Hickey, *Window on a War: An Anthropologist in the Vietnam Conflict* (Lubbock: Texas Tech University Press, 2002), 99-101.

⁷ Roberta Wohlstetter az Amerikai Katonai Hírszerzés legfontosabb történésze. A legbefolyásosabb munkája a Pearl Harbor: Warning and Decision című könyve, melyről azt írják, hogy Donald Rumsfeld korábbi védelmi miniszter tanácsadójának, illetve magának a védelmi miniszternek el kellett volna olvasniuk, mert olyan hírszerzői problémákról ír a könyvben, melyek hozzá segítettek volna az al-Kaida terrorszervezet Világkereskedelmi Központ és Pentagon elleni sikeres akciójának megelőzését.

⁸ Roberta Wohlstetter, *Pearl Harbor Warning and Decision* (Stanford, 1962), pp. 382-388.

⁹ A Human Terrain System (HTS) társadalomtudósokat foglalkoztató csoport, mely aktívan részt vesz az iraki és afganisztáni katonai hadműveletekben. A HTS azért jött létre, hogy javítsa a katonai képességet a műveleti területen, hogy megértse az igen összetett helyi társadalmi-kulturális környezetet.

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Gerald_Templar Letöltés ideje: 2009. 10.23.

¹¹ Gerald Templar a brit hadsereg parancsnoka volt, akinek a nevéhez fűződik a legnagyobb gerilla háborús győzelem Malájziában az 1952-54-es években.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 4. szám

SZTANKAI Krisztián

zése, a lakossággal való együttműködés és a lakosság kultúrájának megismerésével a jó kapcsolat kialakítása.

A Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ az első olyan szervezet a Honvédségben belül, amely tudatosan törekszik az adott missziós terület civil lakossága kultúrájának pontosabb megismerésére. Az idegen kultúra jobb megismeréséhez azonban lehetővé kell tenni, hogy empirikus eszközök segítségével a terepen lehessen begyűjteni a naprakész információkat. A terepen végzett munka elengedhetetlen, hiszen nem szabad elfelednünk, hogy a hadműveleti területeken az első kézből kapott információknak döntő szerepe van.

Kulcsszavak: kulturális antropológia, Human Terrain System, empirikus tudomány, hadsereg, képesség, kutatás missziós területen.

Keywords: cultural anthropology, Human Terrain System, experimental science, army, ability, search on a mission field.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Montgomery McFate, J.D., Ph.D.: *Anthropology and Counterinsurgency: The Strange Story of their Curious Relationship* =Kitekintő, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mcfate.pdf> 2009. 05. 12.

Ruth Benedict. 2006. *A japán kultúra Krizantém és kard újrafelfedezése / Mori Szadahiko.* - Egys. cím: *The chrysanthemum and the sword.* Budapest, Nyitott könyv, 7

Gerald C. Hickey, *Window on a War: An Anthropologist in the Vietnam Conflict* (Lubbock: Texas Tech University Press, 2002), 99-101.

Roberta Wohlstetter. 1962. *Pearl Harbor Warning and Decision (Stanford)*, 382-388.